ZAKAJ MISLITI 'BEGUNSKO KRIZO': populizem, ksenofobija in sovražni govor

Znanstveni simpozij
Ljubljana, 8. marec 2016

Pedagoški inštitut,
Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU
ter
Mirovni inštitut

Zakaj misliti »begunsko krizo«: populizem, ksenofobija in sovražni govor
Zbornik povzetkov znanstvenega simpozija

Uredila: Ana Mlekuž
***Oblikovanje in prelom*:** Ana Mlekuž

Izdajatelj/založnik: Pedagoški inštitut
Zanj: Igor Žagar Žnidaršič

Dostopno na:
http://novice.pei.si/wp-content/uploads/sites/2/2016/03/zbornik_simpozij_2.pdf

© 2016 Pedagoški inštitut, Ljubljana
ISBN

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

314.151.3-054.73(0.034.2)
316.6-054.73(0.034.2)

ZAKAJ misliti begunsko krizo [Elektronski vir] : populizem, ksenofobija in sovražni govor : zbornik povzetkov znanstvenega simpozija : znanstveni simpozij, Ljubljana, 8. marec 2016 / uredila Ana Mlekuž. - El. knjiga. - Ljubljana : Pedagoški inštitut, 2015

Način dostopa (URL): http://novice.pei.si/wp-content/uploads/sites/2/2016/03/zbornik_simpozij_2.pdf

ISBN 978-961-270-238-0 (pdf)
1. Mlekuž, Ana
283867136

KAZALO

Protiislamski diskurz in možnosti za njegovo nevtralizacijo 6
dr. Primož Šterbenc, Fakulteta za Management Univerze na Primorskem

Kdo ali kaj je "migrant"? 7
dr. Tadej Troha, Filozofski inštitut ZRC SAZU

Sovražni govor v kazenskem zakoniku 8
dr. Neža Kogovšek Šalamon, Mirovni inštitut

Naš in njihov način: protibegunska ksenofobija in politika sovraštva 9
dr. Boris Vezjak, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Ksenofobni sovražni govor 10
dr. Veronika Bajt, Mirovni inštitut

Kriminološka perspektiva sovražnega govora 11
dr. Dragan Petrovec, Inštitut za kriminologijo

Participatorne šolske prakse kot pot k integraciji otrok migrantov 12
dr. Alenka Gril, Pedagoški inštitut

Poskus obvladovanja begunske situacije na slovenski meji skozi izredne razmere v imenu suverenosti, varnosti in človečnosti 13
dr. Jure Gombač, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU

Celina stereotipiziranih: institucionalizirano izključevanje v medijskem diskurzu 14
Sebastian Pepelnak, Barbara Borovšak in Foška Veronika Šaina, študenti na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani

Spoštovani udeleženci!

T. i. 'begunska kriza' ostaja eno od najpomembnejših dogajanj v Evropi, saj je postavila pod vprašaj nekatere izmed skupnih temeljev migracijske in azilne politike EU (npr. Schengenski sporazum, Dublinsko uredbo itn.), hkrati pa je razgalila pomanjkanje evropske solidarnosti, humanizma in odgovornosti za ljudi v stiski. Iskanje 'evropskih' odgovorov na 'begunsko krizo' vzdolž balkanske migrantske poti (npr. zaostrovanje azilne politike posameznih držav EU ter omejevanje begunskega toka) se tako sooča z vrsto zgrešenih srečanj in zamujenih priložnosti.

Posebej zaskrbljujoči so tudi številni primeri nestrpnosti in ksenofobije v državah EU, kjer verska nestrpnost in ksenofobni nacionalizem nista nič več omejena zgolj in samo na 'lokalno folkloro', temveč postajata del 'mainstreama' ali celo uradne politike. Proteste ob postavitvi rezalne žice, ki je sprva naletela na kritičen odziv lokalnega prebivalstva na obeh straneh meje, so namreč zamenjali protesti proti postavljanju namestitvenih centrov za begunce in celo proti namestitvi otrok brez spremstva.

Namen znanstvenega simpozija *Zakaj misliti 'begunsko krizo': populizem, ksenofobija in sovražni govor* je refleksija nekaterih negativnih pojavnih oblik spodbujanja sovraštva, rasizma, nestrpnosti ter ostalih diskriminatornih praks, ki so svojo najbolj nedavno obliko dobili v pozivih k nasilju do beguncev preko spletnih forumov in družabnih omrežij ter v javnih protestih v številnih evropskih mestih.

ORGANIZACIJSKI ODBOR:
dr. Marina Lukšič Hacin, dr. Neža Kogovšek Šalamon, Ana Mlekuž, dr. Mitja Sardoč in dr. Igor Ž. Žagar

PROGRAM ZNANSTVENEGA SIMPOZIJA

Zakaj misliti 'begunsko krizo': populizem, ksenofobija in sovražni govor

9.00 - 9.15	Pozdravni nagovori: *dr. Marina Lukšic Hacin*, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije *dr. Neža Kogovšek Šalamon*, Mirovni inštitut *dr. Igor Ž. Žagar*, Pedagoški inštitut
9.15 - 10.45	**SEKCIJA I**
	Protiislamski diskurz in možnosti za njegovo nevtralizacijo *dr. Primož Šterbenc,* Fakulteta za Management Univerze na Primorskem
	Kdo ali kaj je "migrant"? *dr. Tadej Troha*, Filozofski inštitut ZRC SAZU
	Sovražni govor v kazenskem zakoniku *dr. Neža Kogovšek Šalamon,* Mirovni inštitut
10.45 - 11.00	Odmor za kavo
11.00 - 12.30	**SEKCIJA II**
	Naš in njihov način: protibegunska ksenofobija in politika sovraštva *dr. Boris Vezjak,* Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru
	Ksenofobni sovražni govor *dr. Veronika Bajt,* Mirovni inštitut
	Kriminološka perspektiva sovražnega govora *dr. Dragan Petrovec,* Inštitut za kriminologijo
12.30 - 13.30	Odmor za kosilo
13.30 - 15.00	**SEKCIJA III**
	Participatorne šolske prakse kot pot k integraciji otrok migrantov *dr. Alenka Gril,* Pedagoški inštitut
	Poskus obvladovanja begunske situacije na slovenski meji skozi izredne razmere v imenu suverenosti, varnosti in človečnosti *dr. Jure Gombač*, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU
	Celina stereotipiziranih: institucionalizirano izključevanje v medijskem diskurzu *Sebastian Pepelnak, Barbara Borovšak in Foška Veronika Šaina,* študenti na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani

PROTIISLAMSKI DISKURZ IN MOŽNOST ZA NJEGOVO NEVTRALIZACIJO

Primož Šterbenc

V Sloveniji se, tako kot v drugih članicah Evropske unije, zaradi večmesečnega begunskega vala izjemno krepijo protiislamski diskurz, ksenofobija in desne politične tendence. Zaradi tega bi bilo nujno izpostaviti nekaj elementov oziroma dejstev, s katerimi je mogoče vsaj v določeni meri nevtralizirati negativne procese. Prvič, begunski val je v prvi vrsti posledica zahodnih vojaških posredovanj v muslimanskem svetu v zadnjih 15 letih, pri čemer je treba poleg Afganistana še posebej izpostaviti ameriško vodeni napad na Irak leta 2003, ki je odprl grozljivo sunitsko-šiitsko sektaško Pandorino skrinjico. Drugič, moč protiislamskega diskurza ne sme biti presenečenje, ker je star devet stoletij in ga tudi danes reproducirajo različni zainteresirani akterji. Tretjič, za razbijanje protiislamskega diskurza je nujno potrebno: izpostavljati vzročno-posledično zvezo med politikami Zahoda in terorističnimi dejanji; poudarjati sorodnost islama in krščanstva kot dveh abrahamskih religij; pojasnjevati zgodovinske in sodobne izvore muslimanskih zamer do Zahoda; razlagati islam kot religijo in družbenoekonomski pristop.

KDO ALI KAJ JE »MIGRANT«?

Tadej Troha

»Celo na policistko so se spravili. Svoje umazane migrantske roke so ji tlačili za hlače in se dotikali njenih genitalij,« je v začetku januarja v poročilu o kölnskem dogodku zapisal novinar časnika Reporter – in s tem ekspliciral osrednji diskurzivni izum procesa 'ksenofobizacije' slovenske družbe. »Migrant«, prej nevtralni tehnični termin, je sčasoma pridobil sicer nedefinirano, a izrazito negativno konotacijo. Je dejstvo, da je kot osrednji element ksenofobnega diskurza nastopil izraz, katerega rabe že v načelu ni mogoče sankcionirati, mogoče vzeti resno? Nam dejstvo, da sta se v njem staknila eksplicitna ksenofobija ter navidez nevtralni medijski in oblastni diskurz, lahko ponudi ključ do prave strukture ksenofobne množice?

SOVRAŽNI GOVOR V KAZENSKEM ZAKONIKU

Neža Kogovšek Šalamon

Opredelitev kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti iz 297. člena Kazenskega zakonika sledi besedilu Okvirnega sklepa Sveta 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazensko-pravnimi sredstvi. Pri odločanju o pregonu kaznivih dejanj po 297. členu KZ-1 se Okrožna državna tožilstva opirajo na Pravno stališče o pregonu kaznivega dejanja Javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ-1 (v nadaljevanju Pravno stališče), ki ga je na svoji 43. seji dne 27. februarja 2013 sprejel kolegij kazenskega oddelka Vrhovnega državnega tožilstva. V Pravnem stališču je navedeno, da kaznivega dejanja po 297. členu ne more biti, če v posledici ravnanja storilca ni prišlo do ogrozitve ali motenja (kršitve) javnega reda in miru, drugačna razlaga pa bi pomenila uvedbo »golega verbalnega delikta«, kar ne bi bilo v skladu z uvrstitvijo kaznivega dejanja v poglavje, ki varuje javni red in mir, s posledicami, ki jih imajo druga kazniva dejanja in z razmerjem do drugih kaznivih dejanj, v katerih so opredeljene podobne ali enake izvršitvene oblike (grožnje, zmerjanje, žalitve), pri katerih ne pride do širšega ogrožanja. Iz besedila tega dokumenta je razvidno, da bistveno spreminja besedilo zakonske določbe 297. člena. Tudi navajanje podobnosti z »golim verbalnim deliktom« ni ustrezno. Slednji se je namreč v času enostrankarskega sistema uporabljal za utišanje opozicije in pregon oseb, ki so izražale kritiko do nosilcev družbene moči. Inkriminacija iz 297. člena KZ-1 pa zasleduje namen zagotavljanja enakopravnosti ne glede na osebne okoliščine oseb in ščitenja marginaliziranih ranljivih skupin, ki nimajo družbene moči.

NAŠ IN NJIHOV NAČIN: PROTIBEGUNSKA KSENOFOBIJA IN POLITIKA SOVRAŠTVA

Boris Vezjak

Bi smeli dejati, da begunska kriza v Evropi proizvaja vse bolj dominantne oblike drugačne evropske racionalnosti in identitete, znotraj katerih se oblikuje nov miselni slog, sestavljen iz elementov sovraštva, izključevanja, ksenofobije in paranoje ter poskusov njihovega upravičevanja in legitimacije? Hofstadter (1967) je denimo izraz »paranoidni stil« uporabil za ameriško kulturo v obdobju hladne vojne, vendar ne zato, da bi jo opisal po medicinskih ali kliničnih merilih; prejkone, kot pravi sam, mu je šlo le za opis »načina videnja sveta in izražanja nas samih«. Tak stil se po njegovem izraža v treh potezah: v »vročičnem pretiravanju«, »sumničavosti« in »konspirativni domišljiji«.

V Evropi in doma smo priča radikalnim zahtevam po relativiziciji pojmov v odnosu do beguncev, kakršni so človečnost, solidarnost, strpnost, strah. Slavoj Žižek (2015, 2016) zahteva, da opustimo kvazilevičarsko humanost do beguncev, da kritiko islamskega prava ne štejemo za primer islamofobije, da sprejmemo spoznanje o tem, da begunski način življenja največkrat ni združljiv z ideološkimi temelji zahodne države blaginje. Obstaja naš in njihov način življenja, dodaja, med njima je popoln prepad.

Forme novega miselnega sloga vse bolj vsebujejo tri elemente, ki v perspektivi razumevanja najširših množic afirmirajo troje: sum, sovraštvo in (nad)nacionalni, religiozni, etnični ponos. Prvi je v osnovi racionalističen, toda blodnjav na ravni dubitacije: sum, dvom ali skepsa o družbeno ali politično evidentnih dogodkih in stanjih ali stanjih stvari.

Drugi je emocionalen in se kaže v sovraštvu do beguncev, v ksenofobiji, rasizmu, homofobiji, sovražnem govoru, skratka izključitvi Drugega.

Tretji je političen v širšem ali ožjem smislu in jaha na vrednotah naroda, nacionalnem ponosu in samozavesti, igra na karto »našosti« in »tujosti«, ideoloških, verskih in zgodovinskih razlik, isto ločnico pa potem na najbolj elementarni ravni prenese še na področje političnih razmer in narcistično zahteva svoj edini zveličavni prav.

KSENOFOBNI SOVRAŽNI GOVOR

Veronika Bajt

Najpogostejše tarče sovražnega govora so ponavadi tudi najbolj marginalizirane družbene skupine. V zadnjem času so to predvsem migranti/ke in begunci/ke, saj je po vsej Evropi očiten porast sovražnega govora, še posebej proti muslimanom. Čeprav je islam v Sloveniji druga največja religija, ostaja močno ukoreninjeno stereotipno razumevanje muslimanov kot Drugih, ki so rasizirani v orientalistične predsodke, tudi sicer značilne za takoimenovani Zahod. Ker se Slovenija sooča s pomanjkanjem mehanizmov za preganjanje sovražnega govora, so številni akterji civilne družbe v zadnjem času prevzeli pobudo za ukrepanje – tako »za« kot »proti« beguncem. Prispevek naslavlja razumevanje sovražnega govora kot politično vprašanje. Sovražni govor torej obravnava kot pojav, ki presega ozke pravne opredelitve in zgolj kazensko pregonljive načine delovanja.

KIRMINOLOŠKA PERSPEKTIVA SOVRAŽNEGA GOVORA

Dragan Petrovec

Kazensko pravna definicija sovražnega govora v Sloveniji očitno pušča preveč dvomov in različnih interpretacij, čeprav so se tožilstva očitno poenotila v neodzivnosti. Del zagate rešuje kriminološka perspektiva, ki je ohlapnejša, ki nima za sabo nujno kazenske sankcije, ki pa vendar lahko opravlja vlogo težko nadomestljivega čuvaja civiliziranosti in tudi vlogo omejevanja medsebojnega sovraštva. Če ima kazensko pravo kot ultima ratio na voljo le sankcijo, so neformalni družbeni odzivi bolj prilagodljivi in mnogokrat učinkovitejši. Na razpolago imamo primeroma ignoriranje, soočenje, kritiko ali humorne odzive. Vsekakor pa se pri takih pojavih zahteva dosleden odziv, če želimo kar koli doseči.

PARTICIPATORNE ŠOLSKE PRAKSE KOT POT K INTEGRACIJI OTROK MIGRANTOV

Alenka Gril

V prispevku bomo obravnavali možnosti za uspešno psihosocialno prilagajanje otrok in mladostnikov migrantov v šoli (in posredno, spodbujanja socialne integracije njihovih družin), v novem/drugem družbeno-kulturnem okolju, ki je v sedanjem trenutku v Sloveniji izrazito ksenofobno naravnano. Izhajali bomo iz teoretskih predpostavk o socialno-psiholoških procesih, ki usmerjajo medskupinsko vedenje in etnična stališča, predsodke in diskriminacije, ki jih bomo podprli z izsledki tujih in lastnih empiričnih raziskav (izvedenih v bližnji preteklosti, pred trenutno begunsko krizo) o medkulturni vzgoji in psihosocialnem prilagajanju migrantov. Pri tem se bomo osredotočili na vlogo aktivne participacije učencev/dijakov v šoli pri zmanjševanju etničnih predsodkov. Oblikovane učeče se skupnosti v etnično raznolikih razredih, v katerih prevladuje inkluzivna klima, sodelovanje in aktivne metode učenja namreč spodbudijo vzajemno sprejemanje in naklonjenost med vrstniki z različnim etničnim ozadjem, pri čemer je ključna vloga učiteljev oziroma njihovih stališč do medkulturnega prilagajanja (naklonjenost multikulturalizmu) in didaktičnih pristopov (ki spodbujajo participacijo učencev). Ti izsledki odpirajo možnosti za načrtovanje bodočih pedagoških usmeritev pri vključevanju otrok migrantov v slovenske šole, ki bi jim olajšale prilagajanje na novo okolje in sočasno razvijale spoštovanje in strpnost do (medkulturne) različnosti pri slovenskih otrocih/mladostnikih.

POSKUS OBVALDOVANJA BEGUNSKE SITUACIJE NA SLOVENSKI MEJI SKOZI IZREDNE RAZMERE V IMENU SUVERENOSTI, VARNOSTI IN ČLOVEČNOSTI

Jure Gombač

Slovenska meja je bila s strani oblasti razpoznana kot pomembno orodje v t. i. "obvadovanju begunskih tokov". Zdi se, da je Slovenija s svojo "nepripravljenostjo" na prihod beguncev konec poletja in vso jesen namerno ustvarjala situacijo, ki jo je potem lahko "obvladala" le še z izrednimi razmerami. Na meji in kasneje v t.i. zbirnih centrih je vladavino prava v imenu varnosti in obrambe suverenosti nadomestila vladavina policije, ki je v teh "taboriščih" imela možnost, da nekaznovano krši človekove pravice in znižuje humanitarne standarde. Pri tem so aktivno sodelovali politiki, ki jih je skrbelo vprašanje suverenosti, izguba simbolne kontrole nad ozemeljskimi mejami in s tem povezano padanje javne podpore (zato militarizacije meje, ukrepi trde roke, minimalnih standardov in tehnične ovire), nekateri mediji, zaradi želje po večji gledanosti oz. branosti ter inštitucije, zadolžene za varnost, ki so skozi »obvadovanje« migracij videle možnost za povečanje svojega proračuna, moči, vpliva. Tudi v primeru človečnosti, ki se nanaša na vnos moralnih čustev v politiko, gre za situacijo, v kateri se politiko pravic in sodstva nadomešča z etiko trpljenja in sočutja. Na ta način humanitarnost lahko skozi izredne razmere ustvarja neenakost, saj nekatera življenja predstavlja kot bolj pomembna od drugih.

Vse to lahko vodi v permanentno vladanje skozi izredne razmere, ko se tolerira ali pa spodbuja ozračje krize, negotovosti, strahu in sovraštva.

CELINA STEREOTIPIZIRANIH: INSTITUCIONALIZIRANO IZKLJUČEVANJE V MEDIJSKEM DISKURZU

Sebastian Pepelnak, Barbara Borovšak, Foška Veronika Šaina

Odmiranje socialne države, povečevanje dohodkovne neenakosti in razširjenost brezposelnosti so same po sebi okoliščine, ki ustvarjajo družbeno nezadovoljstvo in trenja. Slabšajoči se položaj izkoriščajo mnoge desničarske, nacionalistične in avtoritarne stranke po Evropi, ki krivdo valijo na domnevno kulturno nekompatibilnost imigrantov in razvitega, demokratičnega in krščanskega Zahoda. Begunci so zgolj instrument za re-kanalizacijo našega sovraštva do tujosti, projekcija čustev, s katerimi se nismo zmogli spopasti ali artikulirati. Namen pričujočega prispevka je pokazati, da begunski diskurz ni samo forma sovražnega govora, temveč kaže tudi na institucionalne vidike izključevanja, na bistvene strukturne pomanjkljivosti zdajšnje družbene, medijske, politične in ekonomske ureditve. Splošno značilno za medijski in politični diskurz je, da so institucije EU personificirane, nasprotno od njih pa so ljudje-begunci dehumanizirani in depersonificirani (Boričić 2010). Brezkompromisno smo postavljeni pred dejstvo, da se moramo vedno nujno ukvarjati s simptomi in čim manj z etiologijo. V resnici nimamo opravka z begunsko krizo, ampak s krizo človečnosti nasploh. Ker je izpostavljeni družbeni problem zelo kompleksen, smo teoretski razmislek aktualizirali na primerih slovenskega identitarnega gibanja: *Generacije identitete Slovenija*, FB skupin, ki so stopile na stran beguncev; *Protirasistične fronte brez meja*, *Refugees Welcome to Slovenia* in prevladujočih metafor v uredniški politiki hrvaškega dnevnega časnika *Večernji list.*

PROSTOR ZA ZAPISKE